

Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri *

Mehmet ŞENGÜR **, Sami TABAN ***

ÖZ

Ülke ekonomileri için hanehalkı, gelir bölüşümünden pay alanlar içerisinde son derece önemli bir yere sahiptir. Hanehalkı toplumdaki özel harcama, yatırım ve tasarruflar için de belirleyici bir rol üstlenmektedir. Çalışma, hanehalkı tasarruflarının gelir dışındaki belirleyicilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu’ndan sağlanan 2002-2013 yılları arasındaki “Hanehalkı Bütçe Anketleri” kullanılmıştır. Anketler lojistik regresyon modelleri ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonuçlarına göre, ikamet edilen konutun mülkiyeti, ikinci ev sahipliği, on bin liranın üzerinde yıllık kullanılabilir gelire sahip olmak, eğitim seviyesi değişkenleri hanehalkı tasarrufları üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Buna karşılık hane büyüklüğü, otomobil sahipliği, geçici veya dönemlik istihdam, kırsal alanda yaşamak ise hanehalkı tasarruflarını olumsuz yönde etkileyen değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hanehalkı, Tasarruf, Lojistik Regresyon.

JEL Sınıflandırması: D1, D14

Determinants of Household Savings in Turkey Except for Income

ABSTRACT

Household has an extremely important place in the division of income for the economies. It plays a decisive role in personal consumption, investment, and savings. This study aims to identify the determinants of household savings except for income. In this study, "Household Budget Survey" conducted by Turkish Statistical Institute for the years 2002-2013 is used. Survey data has been analyzed by logistic regression models.

The results of the study show that house ownership, having an extra house, having annual disposable income of over 10.000 ₺, education level also have a positive effect on household savings. On the other hand, the number of family members, car ownership, temporary or seasonal employment, and living in rural areas affect household savings in a negative way.

Keywords: Household, Savings, Logistic Regression

JEL Classification: D1, D14

Geliş Tarihi / Received: 16.11.2015 Kabul Tarihi / Accepted: 04.12.2015

* Bu çalışma Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Sami Taban’ın danışmanlığında hazırlanan “Gelir Dağılımı Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Belirleyicileri” adlı Doktora Tezinden türetilmiştir.

** Arş. Grv. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, msengur@ogu.edu.tr

*** Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, staban@ogu.edu.tr

1. GİRİŞ

Tasarruf dünya genelinde sürdürülebilir bir ekonominin sağlanabilmesi yolunda önemli problemlerinden birisi halini almıştır. Gelirin tüketilmeyen kısmı olan tasarruf, gerek bireyler açısından gerekse bir bütün olarak ülke ekonomisi açısından kilit rol üstlenmektedir. Sadece gelişmekte olan ülkelerin değil, aynı zamanda gelişmiş olarak nitelendirilen ülke ekonomilerinin de gündeminde yerini almıştır.

Ülkelerin tasarruf oranları hesaplanırken genellikle kamu kesimi ve özel kesim tasarruflarının toplamı alınmaktadır. Kamu kesiminin payının toplam tasarruflardan çıkarılması veya toplam içindeki özel kesim tasarruflarının ayrıştırılması sonucunda, hanehalkı tasarruflarına ulaşılabilmektedir. Hanehalkı tasarrufları, özel kesim tasarruflarının değerini belirlemektedir. Özel kesim tasarrufları da, toplam ulusal tasarrufların değerinde önemli rol oynamaktadır. Özel kesim tasarrufları içerisinde en önemli paya sahip bu grubu oluşturan hanehalkı tasarrufları ve belirleyicileri çalışmamızın temel inceleme konusudur.

Ülke ekonomileri ve Türkiye için önemli bir değişken olan özel tasarruf üzerinde belirleyici kesimi oluşturan hanehalkı bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmamız hanehalkı tasarrufları üzerinde, gelir dışında etkili olan faktörleri tespit etme amacıyla. Bu nedenle, Türkiye'deki 2002-2013 dönemi için hanehalkı bütçe anketleri çalışmada kullanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak tasarruf kavramı ve çeşitleri açıklanmaktadır. Tasarruf ve çeşitlerinin açıklanmasından sonra hanehalkı tasarruflarını etkileyen faktörlerden söz edilmiştir. Uygulama kısmında ise, öncelikle kullanılan veri seti ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra konu ile ilgili olarak literatür özeti sunulurken, Türkiye'de 2002-2013 dönemini kapsayan modellerin analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

2. TASARRUF KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Tasarruf sözlük anlamı olarak, para veya başka bir şeyi idareli kullanma ve herhangi bir şeyi dilediği gibi kullanma yetkisine sahip olma olarak tanımlanmaktadır (Sami, 1985: 1309). Tasarrufun sözlükteki anlamı, gündelik yaşamda da kullanılmakta olan herkesçe anlaşılır halini karşılamaktadır. Sözlük anlamının yanı sıra tasarruf kavramı, ekonomi literatüründe de önemli bir yer tutmaktadır. Mikroekonomi için tasarruf, harcanabilir kişisel gelirin bir bileşeni iken, makroekonomi için de milli gelirin bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sermaye ve para piyasalarının ilgi alanın anlaşılabilirliği, oldukça zor olan konulara dayanması bizlere bir tasarruf teorisine olan gerekliliği göstermektedir. Ekonomi dünyasında tasarruf zaman içerisinde önemini artırmıştır. Bunun göstergesi de, 19. yüzyılda tasarrufun giderek artan bir ivme ile güç kazanması ve iktisadi gelişmenin en belirgin noktalarından birisi olmasıdır (Rist, 166-167). Adam Smith, sermayenin tutumluluk ile artacağını ve israf ile azalacağını söylemektedir. Herhangi birisi gelirden ne denli artırırsa, bunu sermayesine ekleyecektir. Kişi, sermayesini daha fazla üretken kimsenin geçimini sağlamak veya faiz geliri elde etmekte kullanma imkânına sahiptir. Kişilerin sermaye artışı ancak yıllık gelirlerinden artırdıkları ile mümkün olacak olup, bireysel sermayelerin toplamı da toplumun sermayesini oluşturacaktır. Sermaye artışının temel belirleyicisi olan çalışma tutumluluğun ortaya koyduğu değer üzerine kuruludur. Bu nedenle, eğer tutumluluk ortadan kalkacak olursa, çalışmanın sonucunda elde edilen değer ne olursa olsun, sermaye artışı sağlanamayacaktır. İsrif ve kötü yönetimin yol açtığı sonuçlar çoğu zaman aynı olacaktır (Smith, 1863: 448-449). Smith, tasarruf kavramını tutumluluk ile özdeş kabul etmiştir. Smith tasarrufu açıklarken israfın zıttı olarak ele almış ve iki kavrama bağlı olarak ekonomide toplam sermaye (milli hasıla) artışının söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Bunun da, ancak bireylerin kendi gelirlerinden yaptıkları tasarruf ile mümkün olacağını ortaya koymuştur.

John Maynard Keynes ise tasarrufu, gelirin tüketimi veya harcamaları aşan kısmı olarak net şekilde tanımlamaktadır. Bu kavram üzerinde herhangi bir şüphe veya karışıklığın ancak gelir ya da tüketim ile ilgili anlam kaymaları sonucunda olacağını vurgulamaktadır. Tasarruf, bireysel tüketicilerin davranışları sonucu iken yatırım da bireysel girişimcilerin davranışlarının bir sonucudur. Bu iki davranış biçimi farklı görünse de tasarruf ve yatırım gelirin tüketimi aşan kısmına eşit olduğundan birbirine eşit olmaktadır (Keynes, 1991: 60–63).

W. C. Peterson (1994) cari çıktının hepsinin üretim döneminde tüketilmemiş olmasının tasarrufu ortaya çıkaracağını belirtmiştir. Ancak tasarrufun da, gelir gibi bir akım kavram olduğunu ve cari çıktının tüketilmeyen kısmı olduğu için de, negatif bir davranış ortaya koyduğunu unutmamamız gerektiğini söylemektedir. Peterson’a göre tasarrufun bir başka sonucu sermaye stokuna yapılan bir ilavedir ve bu “ilave yatırım” olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla cari çıktının tüketilmeyen kısmını temsil eden tasarruf, aynı zamanda yatırımı da temsil edecek ve böylece ekonomide tasarruf-yatırım eşitliği kurulmuş olacaktır. Peterson, tasarrufun bilindik tanımını yaparken tasarruf ile yatırım arasındaki bağlantıyı da kurmayı ihmal etmemektedir. Ekonomide belirli bir dönemde ortaya konulan çıktının tamamen tüketilmiyor olması, tasarrufu meydana getirdiği gibi yatırımı da tespit etmemize yardımcı olacaktır.

Keynes (1991), faiz oranındaki herhangi bir değişikliğin fiili olarak tasarruf üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu etki sanıldığı gibi pozitif yönde değil negatif yönde olacaktır. Dolayısıyla Keynes, klasik iktisatçıların aksine tasarrufun faizin bir fonksiyonu olmadığını, gelirin bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmektedir. Keynesyen tasarrufun klasik iktisattaki tasarruf anlayışından temel farkı, tasarrufun neden yapılacağı sorusu söz konusu olduğu zaman ortaya çıkmaktadır.

Thomas Robert Malthus’a göre ise tasarruf, sermayenin devamlılığını sağlayan bir unsurdur. Refah döneminde zengin kimseler gelirlerindeki artışın büyük kısmını tasarruf edecekler ve yeni yatırımların yapılmasına imkân vereceklerdir. Ancak diğer klasik iktisatçılardan farklı olarak Malthus, planlanan tasarrufun planlanan yatırımların üzerine çıkabileceğini ve bunun da aşırı üretime yol açabileceğini belirtmiştir (Kazgan, 1997: 83, 94, 95). Bu durumda Malthus, klasik iktisatçıların aksine tüm tasarrufların kendiliğinden yatırımlara dönüşmeyeceğini ifade etmiştir. Malthus, tüm tasarrufların kendiliğinden yatırıma dönüşmemesi sonucunda ortaya çıkacak olan tasarruf fazlasına veya eksikliğine vurgu yapmaktadır.

Herhangi bir ekonomik birimin tasarrufu, mevcut gelirinden mevcut harcamalarının çıkarılması ile elde edilecektir. Bir ekonomik birimin veya toplumun tasarruf oranı da tasarruf miktarının gelire bölünmesi ile elde edilecektir (Abel, vd., 2008: 37). Tasarruf, bireysel veya ulusal gelirin çeşitli harcamalar için kullanımı sonrası ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla tasarruf sadece belirli bir grup tarafından yapılmamaktadır. Tasarruf, şahıslar, firmalar ve kamu otoritesi açısından ayrı ayrı ele alınabileceği gibi tüm bu unsurların toplamı şeklinde ulusal düzeyde de ortaya konulabilir. Temel olarak tasarruflar, özel kesim tasarrufu, kamu tasarrufu, iç tasarruf, dış tasarruf, zorunlu tasarruf ve gönüllü tasarruf şeklinde sınıflandırılmaktadır.

2.1. İç (Yurtiçi) Tasarruflar – Dış (Yurtdışı) Tasarruflar

Ülke içerisinde yer alan ekonomik birimlerin yaptığı tasarruflar, iç tasarrufları teşkil eder. İktisadi birimlerce (hanehalkı, firmalar ve devlet) yurtiçinde yapılan bu tasarruflar aynı zamanda kalkınmanın iç finansman kaynaklarını oluşturmaktadır (Taban ve Kar, 2015: 175). Ekonomide üretken kapasite artışının kaynağı olan yatırımlar tasarruflar ile yakından ilişkilidir. Ulusal ekonomide yer alan bireysel tasarruflar, kurum tasarrufları ve kamu tasarrufları toplamı iç (yurtiçi) tasarruflarını verecektir (www.dpt.gov.tr, 2013). Kurum (şirket) tasarrufları, elde edilen karların ortaklara dağıtılmayarak yatırımlara yönlendirilmesi yoluyla oluşmaktadır. Kamu tasarrufları ise kamu bütçesinin fazla vermesi sonucu oluşur. Ulusal tasarruf olarak da nitelendirilen iç tasarruflar, kamu bütçesinde meydana gelen bütçe fazlalıklarından olumlu yönde

etkilenmektedir. Buna karşın kamu bütçe açıkları da iç tasarruflarda azalmaya yol açacaktır (Yıldırım, vd., 2010: 572). Bu durum, ülkelerin genel ekonomik performansları ile yakından ilgilidir. Eğer bir ülke ekonomisinde döviz açığı ve tasarruf açığı varsa, yurtiçi tasarruflar olumsuz etkilenecektir. Yani ülkede üretilen değerden daha çok, tüketim ve harcama yapıyorsa tasarruf için kaynak bulmak güçleşecektir.

Dış tasarruflar ülkelerin diğer ülkelerden sağladıkları kaynaklardır. Dış tasarruflar genellikle yabancı özel sermaye yatırımları ve dış yardımlardan oluşmaktadır (www.dpt.gov.tr, 2013). İktisadi kalkınma açısından, iç finansman kaynakları gibi dış finansman kaynakları da sermaye birikimi için son derece önemlidir. Bu önemden dolayı, dış finansman kaynakları da dış tasarruflar olarak adlandırılır. Dış tasarruflar ülke ekonomisine doğrudan yatırım veya dolaylı olarak giren dövizlerden oluşmaktadır (Han ve Kaya, 2006: 80-83). Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin iç tasarruf yetersizliğinden dolayı, dış tasarruflara ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Gerek tasarruf açığı, gerekse döviz açığı bulunan gelişmekte olan ülkeler yabancı özel sermaye, dış borç ve dış yardımlar olarak sıralanabilecek olan finansman kaynaklarından yararlanmak isteyeceklerdir (Taban ve Kar, 2015: 162-163).

Dış tasarrufların varlığı ülke ekonomisine doğrudan sermaye birikimini artırma dışında da katkılar sağlamaktadır. Bu katkılar; kalkınma politikalarının uygulanmasında olumlu katkı yapma, iç tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde yardımcı olma ve teknolojik ilerlemeye yol açma şeklinde sıralanabilir (Han ve Kaya, 2006: 80-83). Gelişmekte olan ülke ekonomileri kalkınma için gerekli sermayeyi iç dinamikleri ile karşılayamadıkları için dış tasarruflara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle Kalkınma çabasına giren ülkeler sermaye birikimi için kaynak bulsalar dahi, gerek sermayenin etkin bir şekilde yatırımlara aktarılmasında gerekse üretim teknolojisinin uygulanmasında dış finansmana ihtiyaç duyacaklardır.

2.2. Özel Kesim Tasarrufları - Kamu Kesimi Tasarrufları

Özel kesim tasarrufunu, hanehalkının tüketim ve vergi ödemeleri sonrası elinde kalan ve harcanmayacak fazlalık olarak tanımlamak mümkündür (Mankiw, 2008: 563-564). Özel sektörün yaptığı tasarruf olarak bilinen özel tasarruflar, harcanabilir gelirden tüketim harcamalarının çıkarılması ile bulunur. Tasarrufu elde etmek için harcanabilir gelirden tüketim harcamalarının çıkarılmasının nedeni ise, tüketim harcamalarının özel kesim ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı tüm harcamaları temsil etmesidir (Abel, vd., 2008: 38). Özel kesim tasarruflarının içerisinde sadece hanehalkı tasarrufunun olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Çünkü kamu otoritesi dışındaki firma veya kurumların tasarrufları da bu kapsama girmektedir. Yani ekonomideki devlet dışındaki diğer aktörlerin isteyerek ve yasa gereği yapmış olduğu tasarrufların toplamı özel kesim tasarrufları olarak ifade edilebilir.

Kamu tasarrufu ise, hükümetlerin harcamalar için gerekli ödemeleri yaptıktan sonra ellerinde kalan vergi gelirleri olarak tanımlanmaktadır (Mankiw, 2008: 563-564). 1996 yılında yapılan milli gelir hesaplama revizyonu öncesi kamu tasarrufu, net kamu gelirinden kamu satın alımlarının çıkarılması olarak kabul edilmiştir. Böylece tasarruf sadece cari kamu satın alımları veya harcamaları ile ilişkilendirilmiştir. Ancak hükümetler sadece cari dönemde harcamalar yapmayabilirler. Örneğin okul, baraj, karayolları, altyapı gibi orta veya uzun vadeli yatırım harcamaları da yaparlar. Bu durum dikkate alınarak milli gelir hesaplamasında bir değişikliğe gidilmiştir. Net kamu gelirlerinden kamu harcama kalemleri tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları olmak üzere iki grup olarak ele alınarak çıkarılmıştır (Abel, vd., 2008: 38-39). Kamu otoritesinin temel gelir kaynağı ülkedeki bireylerden ve firmalardan doğrudan veya dolaylı olarak tahsil etmiş olduğu vergilerdir. Vergi gelirleri kamu tarafından yapılan veya yapılması planlanan yatırım ve harcamalardan düşük ise borçlanma oluşacaktır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu durumda ülke yönetimleri mevcut olan iç tasarruf yetersizliğinden dolayı, ikinci seçenek olarak dış tasarruflara yani dış finansman kaynaklarına yöneleceklerdir. İkinci

seçeneğin zaman içerisinde ortaya çıkaracağı sakıncalardan dolayı, kamu otoritesi vergi gelirlerini artırmak için denetim ve uygulamalarını sık sık güncellemektedir.

2.3. Zorunlu Tasarruf – Gönülsüz Tasarruf - Gönüllü Tasarruf

Tasarruf çeşitleri ele alınırken gönülsüz tasarruflar ile zorunlu tasarrufların aynı durumu ifade ettiği sanılmaktadır. Ancak iki kavram benzer görünmelerine rağmen, birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır.

Zoraki tasarruf olarak da isimlendirilen zorunlu tasarruf, enflasyonun yürüttüğü fiyat ve kâr artışından dolayı, tüketimden kopararak yatırımlara kaydırılan fonlardır. Geçmişte az gelişmiş ülkelerde sermaye birikiminin zaman içerisinde zorunlu tasarruf yolu ile sağlanabileceği görüşü de ön plana çıkmıştır (Ülgener, 1991: 210). Bu durumda, zorunlu tasarruf gönülsüz bir şekilde yapılmasına rağmen, para arzındaki değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Zorunlu tasarruf, doğrudan piyasadaki para miktarı veya banka kredilerindeki değişimin sonucunda oluşan ve bunlarla ölçülen belirsiz bir kavramdır. Eğer tam istihdam düzeyine karşılık gelen bir tasarruf oranı seçecek olursak, zorunlu tasarruf; fiili tasarrufun uzun dönem tam istihdam tasarruf dengesini aşan kısmı olarak tanımlanabilecektir (Keynes, 1991: 79-80). Yani fiyatlardaki yükselme sonucunda tüketimin azalması durumu, zorunlu tasarrufu ifade eder (Parasız, 2005: 220).

Gönülsüz tasarruflar ise, tüketimden gönülsüz bir şekilde yapılan kısıtlamalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerce uygulanan tüm vergilendirme çeşitleri ve zor ile ödünç almalar zorunlu tasarruf örnekleridir (Parasız, 2005: 219). Az gelişmiş ülke ekonomilerinde eğer vergi kaçakları engellenerek vergi toplama maliyeti azaltılırsa ve dolaysız vergilerle tarım kesiminin yükümlülüğü artırılırsa sermaye birikiminde artış sağlanabilecektir (Han ve Kaya, 2006: 75). Gelişmiş ülke ekonomilerindeki toplam tasarruflar içerisinde gönülsüz tasarrufların payı oldukça düşük iken gelişmekte olan ülkelerde bu durum tam tersidir. İnsanların doğrudan ve dolaylı şekillerde vergilendirmeleri kamu gelirlerinin büyük kısmını oluşturmaktadır.

Gönüllü tasarruflar, harcanabilir gelire bağlı olarak tüketimde yapılan gönüllü indirimler olarak ifade edilebilir. Gönüllü tasarrufun kaynağını hanehalkı ve firmalar oluşturmaktadır (Parasız, 2005: 219). Az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler karşılaştırıldığında, az gelişmiş ülkelerde sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olan yoksul halkın yaptığı gönüllü tasarruflar düşüktür. Bu düşük tasarruf oranlarına rağmen, eğer ülkelerdeki geliri yüksek kesimler gelirlerini büyük oranda tüketmeyerek yatırımlara yönlendirebildikleri takdirde ekonomi bundan olumlu etkilenebilecektir (Han ve Kaya, 2006: 72-73).

3. HANEHALKI TASARRUFUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bireylerin isteklerinin tüketim ve tasarruf üzerindeki önemi şüphesiz büyüktür. Ancak bunların yanı sıra, tüketim dolayısıyla tasarruf bir takım faktörlerden etkilenmektedir (Bagley ve Perdew, 1951: 77-78). Bu durumda tasarruf davranışını nelerin etkilediğini veya hangi faktörlerin yönlendirdiğini tespit etmek ilk yapılması gerektir. Bireylerin tasarruf (tüketim) tercihleri üzerinde politik olmayan bir takım faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu faktörler durağanlık, gelir, büyüme, belirsizlik ve demografi olarak sıralanabilir (Loayza ve vd., 2000: 401-402). Bireylerin tüketimini etkileyen faktörler kişiden kişiye veya toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Bireylerin tüketim kararlarını etkileyen faktörlerin farklılıklar gösteriyor olmasına karşın, temel olarak tasarruf davranışını etkileme gücü fazla olanların gruplandırılmaları da mümkündür. Faiz oranı, gelir, enflasyon ve devlet politikaları hanehalkı tasarruf kararlarını ve diğer tercihlerini etkileyen temel değişkenler olarak sınıflandırılabilir.

3.1. Faiz Oranı

Faiz, bugünkü tüketimden vazgeçmenin karşılığı olarak ifade edilmektedir. Eğer bireyler bugünkü tüketiminden vazgeçerek, gelecekte tüketim yapma yoluna giderse cari dönem tüketim talebinde bir erteleme söz konusu olacaktır. Ortaya çıkacak olan ertelemenin sebeplerinden birisi de piyasa faiz oranı olacaktır. Faiz oranı yüksek ise bireylerin tüketim yerine, tasarrufa yöneldikleri gözlenecektir. Gelir sahibi kimseler tüm gelirlerini tüketim yönünde harcamayacaklar bir kısmını da gelecekte tüketmek üzere piyasa faiz oranından borç vereceklerdir. İktisat biliminde bireylerin ekonomik düşünen ve davranan kimseler oldukları (homo-economicus) varsayıldığı da göz önüne alındığında, faiz getirisi karşısında tüketimden vazgeçilmesi doğal bir davranıştır.

3.2. Gelir

Faiz oranında olduğu gibi bireylerin elde ettikleri veya edeceklerini düşündükleri gelir de tasarruf ve tüketim davranışı için önemlidir. Hanehalkları eğer sadece geçimlik düzeyde bir gelire sahip iseler tasarruf davranışı da bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Sadece yaşamın devamı için gerekli veya zorunlu ihtiyaçların karşılanabildiği bir gelir seviyesinde, gelirin tamamı veya büyük bir oranı tüketim harcamalarına yönlendirilecektir.

Benzer bir şekilde eğer hanenin geliri yüksek bir düzeyde ise bu yüksek gelirden tasarruf davranışı da olumlu yönde etkilendir. Bu durumda, yüksek gelir grubunda yer alan kimseler sahip oldukları gelirin tamamını tüketmeyeceklerdir. Gelirin tüketim harcamalarını aşan kısmı, herhangi bir amaç için gelecekteki bir zaman diliminde kullanılmak üzere tasarruf edilecektir. Bu davranış şeklinin neticesinde ise gelir düzeyinin artması ile tasarruf yapma davranışı da artacaktır.

3.3. Enflasyon

Temel olarak sorulması gereken soru, enflasyonun hanehalkı tasarrufunu ve tüketimi nasıl etkileyeceğidir. Başlangıçta (1950'lerden beri) toplam tasarruf davranışı ile ilgili yapılan ekonometrik çalışmaların çoğunda enflasyonun etkisi göz ardı edilmiştir. Bu çalışmalarda geleneksel olarak, tüm reel harcama kararlarının fiyatlar genel düzeyinden etkilenmediği varsayılmıştır. Bu durumda, belirli bir döneme kadar ampirik çalışmalarda enflasyonun etkisi ihmal edilebilecek kadar küçük olduğu görülmüştür. Ancak zaman içerisinde bu durumun artık böyle olmadığı ve geleneksel yaklaşımı destekleyen bulguların olmadığı tespit edilmiştir. Dönemlerarası ikame, parasal aldanma ve belirsizlik gibi sebeplerden dolayı enflasyon, tüketici davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Ayrıca enflasyon, faiz oranı değişiklikleri ve refah ile ilgili değişimlerden dolayı da tüketici davranışlarını (tasarruf-tüketim) dolaylı olarak da etkiler (Wachtel, 1977: 558-560). Davidson ve MacKinnon (1983) bu yeni durumu desteklemiştir. Kanada ve ABD için yaptıkları zaman serisi analizi sonucunda enflasyon oranı ile tasarruflar arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Bireylerin gelecekte elde etmeyi umdukları gelire ilişkin beklentileri (belirsizlik veya net gelir beklentileri) tasarruf davranışının belirleyicilerinden birisidir. Ampirik çalışmaların çoğunda belirsizlik göstergesi olarak enflasyon kullanılmıştır. Eğer bireyler, gelecekteki gelire ilişkin net olmayan bir durumla karşı karşıya ise bunun sonucu olarak, tasarruf artışı beklenir. Yani belirsizlik ortamında tasarruf yapma eğiliminde artış yaşanacaktır (Loayza ve vd., 2000: 402).

Buna karşılık, bir ülke vatandaşlarının büyük bir kısmı asgari geçim düzeyinde gelir elde ettiği takdirde, enflasyon tüketim giderlerinde artışa yol açacaktır. Dolayısıyla da artan tüketim giderleri karşısında tasarruflar azalacaktır. Bundan dolayıdır ki, az gelişmiş toplumlarda tasarruf nominal gelire değil de, reel gelire bağlıdır. Az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan enflasyon yatırım arasındaki dengesizliklerin de uzun sürmesinin nedeni de bu durumdur (www.ankara.edu.tr, 2013). Enflasyon reel gelirden düşmeye yol açmaktadır. Tasarruflar da gelire bağlı olarak artmakta veya azalmaktadır. Reel gelirdeki düşüşe bağlı olarak tasarrufların olumsuz

etkileneceği bir durum ortaya çıkacaktır. Reel geliri azalan bireyler ve aileler elde ettikleri gelire bağlı olarak daha az miktarda tasarrufta bulunacaklardır.

3.4. Devlet Politikaları

Devlet veya merkezi otoritece uygulanan veya uygulanması düşünülen ekonomi politikaları da gerek firmaları gerekse hanehalkını etkilemektedir. Bu durum, aslında devletlerin gelir ve giderlerini yansıtan bütçeleri ile yani gelir ve harcama politikaları ile ilgilidir.

Eğitim ve sağlık politikalarının tasarruf eğilimlerini yaşam beklentisi ve üretkenlik gibi faktörlere bağlı olarak etkilediği görülmektedir. Yaşam beklentisinin oldukça düşük olduğu Afrika ülkelerinde tasarruf eğilimleri de düşük iken, yaşam beklentisinin oldukça uzun olduğu Japonya’da tasarruf eğilimi de yüksektir. Dolayısıyla uygun politikalar ile desteklenen eğitim ve sağlık harcamaları tasarrufları olumlu yönde etkileyecektir (Özlale, 2012). Vergiler bakımından ise bireysel vergilerdeki artış, kendine eşdeğer miktarda kişisel harcamalarda ve tasarruflarda azalmaya yol açacaktır. Azalmanın tüketim giderlerinde veya yatırım harcamaları içinde olması durumuna göre azalışın etkisi de farklılaşacaktır. Para politikası yolu ile cari tasarrufun üzerinde bir yatırım harcamasının gerçekleşmesi de mümkündür. Ancak bu durumda, fazladan yapılmış olan yatırımın finansmanı enflasyonla sağlanmış olacaktır (www.ankara.edu.tr, 2013).

Devletlerce izlenecek olan parasal (mali) politika, emeklilik reformu, finansal liberalizasyon ve dış borçlanma gibi bir takım ekonomi politikaları doğrudan veya dolaylı olarak tasarruf oranlarını etkileyecektir. Yapılan birçok çalışmanın sonucunda, kamu kesimi tasarrufunun (açığı) özel kesim tasarruflarını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yine benzer bir şekilde dış ülkelerden borçlanma ve dış yardımlar dışlama yoluyla ülkelerin iç tasarruflarını olumsuz etkilemektedir. Finansal liberalizasyonun etkisinin kısa dönemde tasarruflar üzerinde doğrudan olumsuz etki yaptığı, ancak uzun dönemde dolaylı da olsa olumlu bir etkiye yol açtığı görülmektedir (Loayza ve vd., 2000: 402-406).

3.5. Diğer Faktörler

Tasarruf davranışını etkileyen diğer faktörler ise çevresel faktörler, demografik faktörler, doğal kaynaklar ve ülkenin sahip olduğu zenginlikler olarak sıralanabilir. Eğer ülkenin sahip olduğu zenginlikler ve kaynaklar fazla ise bireylerin gelirden aldıkları pay da o oranda yüksek olacaktır. Bunun sonucunda, gelirden alınan pay arttıkça tasarruf oranları da artacaktır. Ülkenin kıt ve verimsiz kaynaklarının olması durumunda ise gelirden alınan pay, bireyler açısından azalacağı için tasarruf da olumsuz yönde etkilenecektir.

Demografik olarak ülkedeki nüfusun genç, eğitilmiş ve sağlıklı olması tasarruf bakımından son derece önemlidir. Genç nüfus ne kadar fazla ise çalışma çağındaki kişi sayısı da bu oranda fazla olacaktır. Toplam gelirden artış olacağı için tasarruflar da artacaktır. Benzer şekilde nüfusun eğitim düzeyi ve sağlıklı olması da elde edilecek olan gelire pozitif katkı yapacağı için tasarruf oranlarında artışa yola açar. Buna karşın, nüfusun büyük bir kısmı yaşlı ve eğitimsiz ise elde edilecek olan gelir düşük olacağı için tasarruflar da bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Çevresel olarak yaşanan toplum ve toplumsal birim önem taşımaktadır. Eğer insanlar çevrelerindeki akraba veya komşuları ile aynı gelire sahip olmasalar bile göreceli olarak aynı tüketim davranışının içerisinde girebilirler. Bu durumda gelirin tümü veya daha fazlası harcanacağı için borçlanma yoluna da gidilecek ve tasarruf oranları negatif bir halde seyredecektir. Aile içerisinde yaşayan kimselerin tasarruf davranışı aile bireyleri (çocuk, eş, anne-baba) düşünülerek de şekillenebilir. Eğer bir kimse çocuğuna daha iyi bir gelecek veya eğitim hayatı sağlamak istiyorsa tüketim yerine tasarrufu tercih edecektir. Yine benzer şekilde ailede hasta olan kimse varsa onun tedavisi için veya gelecekteki masrafları için birikim yapılacaktır.

4.HANEHALKI TASARRUFLARI

Toplam tasarruflar içerisinde hanehalkı tasarrufları önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle, hanehalkı tasarruflarının etkisinin ve büyüklüğünün tespiti ülke ekonomileri açısından son derece önemlidir. Tablo 1’de seçilmiş olan bazı ülkelerin 2008-2015 yıllarını kapsayan sekiz yıllık döneme ait hanehalkı tasarruf oranları ve bunların ortalaması yer almaktadır.

Tablo 1: Hanehalkı Tasarruf Oranları

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Ortalama
Avusturalya	7	10,9	10,1	11,8	11,3	10,4	9,8	9,3	10,1
Avusturya	11,5	11,2	8,9	6,7	7,4	6,6	6,7	6,9	8,2
Belçika	11,5	13,2	9,9	8,4	9,6	9,9	10,1	10,1	10,3
Kanada	4	5,3	4,3	4,4	5	5,2	5	5,1	4,8
Çek Cumh	4,8	6,8	6,2	5,1	5,9	3,9	5,2	6	5,5
Danimarka	-3,7	0,1	0	0,7	-0,7	-0,1	-0,2	0,2	-0,5
Estonya	-4,1	4,7	4,4	6	-1,1	-0,5	0,3	0,1	1,2
Finlandiya	-0,3	4,2	3,6	1,3	0,9	1,9	2,1	1,7	1,9
Almanya	11,5	10,9	10,9	10,4	10,3	10	9,9	9,7	10,5
Macaristan	2,7	4,8	5,4	5,4	1,9	4	5,4	5,1	4,3
İrlanda	3,7	9,8	7	5,6	5,2	5,1	5	5,2	5,8
İtalya	8,5	7,1	4,9	4,3	3,6	4,9	5,2	5,1	5,5
Japonya	0,4	2,4	2	2,7	1,3	0,9	0,6	0,6	1,4
Kore	2,7	4,9	4,7	3,9	3,9	5,1	5,2	5,3	4,5
Hollanda	5,9	5,6	3,3	4,9	4,1	5,1	6	6,2	5,1
Yeni Zelanda	-1,9	0,2	1	0,4	-0,7	-0,2	0,2	-0,2	-0,2
Norveç	3,7	6,9	5,6	7,2	8,1	9	9,2	9,2	7,4
Polonya	-0,3	6,9	6,1	-0,2	2,6	-0,5	1,6	2,1	2,3
Slovakya	0,9	1,6	5,3	4,2	3	3	3	3	3,0
Slovenya	8,6	8	6,1	5,2	4,7	7,2	7,2	7,4	6,8
İsveç	9	11	8,3	10,4	12,2	12,2	11,9	11,5	10,8
İsviçre	11,7	11,4	11,4	12,8	13,3	13,3	13,1	13,4	12,6
ABD	5	6,1	5,6	5,7	5,6	4,5	4,1	4	5,1
Euro (15) ¹	9,3	9,9	8,5	8	7,5	7,8	7,9	8	8,4

Kaynak: OECD National Accounts at a Galance (2013,2014)

Tablo 1’e baktığımız zaman, İsviçre yıllar itibariyle ve ortalama olarak %12,6 oranında bir tasarruf düzeyi ile en yüksek hanehalkı tasarrufuna sahip olan ülkedir. İsveç, İsviçre’den sonra ortalama %10,8’lik hanehalkı tasarruf oranıyla ikinci en yüksek seviyede tasarrufa sahip

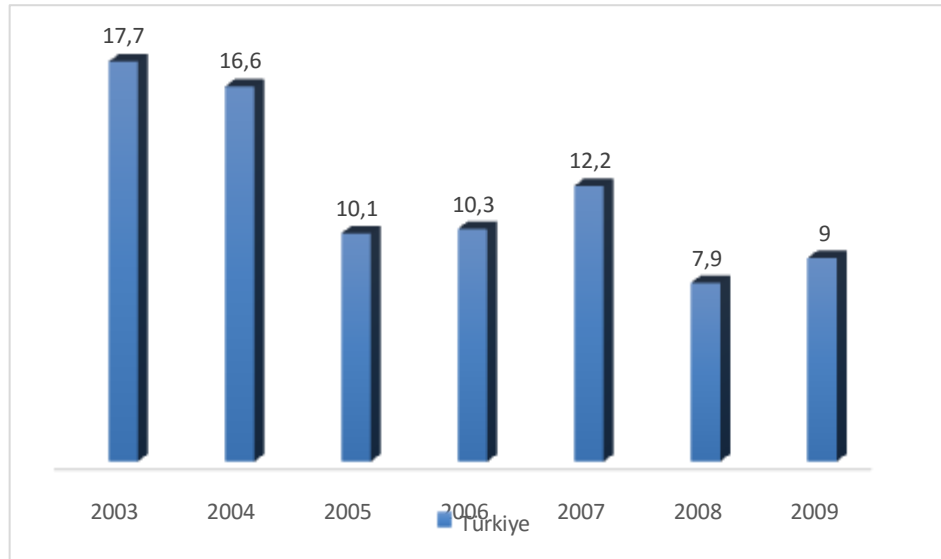
¹ AB’ye üye olan ve Euro Bölgesi’ne dâhil olan ülkeler.

ülkedir. Bu ülkeleri daha sonra sırasıyla Almanya %10,5, Belçika %10,3 ve Avusturalya %10,1 izlemektedir.

Yeni Zelanda ise, ortalama eksi %0,2’lik bir tasarruf oranı ile en düşük hanehalkı tasarrufuna sahip ülke olmuştur. Yeni Zelanda gibi yıllar itibariyle negatif hanehalkı tasarruf oranları olan Estonya ortalama %1,2, Danimarka ortalama -%0,5, Japonya ortalama %1,4, Finlandiya ortalama %1,9 ve Polonya ortalama %2,3 düşük düzeylerde tasarrufa sahip olan ülkelerdir.

AB üyesi olan ve Euro bölgesine dâhil olmuş 15 ülkenin hanehalkı tasarruf oranları ise yıllar itibariyle ortalama %7,5 ve üzerindedir (ülke grubunun ortalama hanehalkı tasarruf oranı ise %8,4’tür). ABD’nin ise hanehalkı tasarruf oranları %4 ile %6 arasındaki yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte ortalama olarak %5,1’dir.

Grafik 1’de Türkiye’nin 2003-2009 yıllarını kapsayan yedi yıllık hanehalkı tasarruf oranları yer almaktadır. 2003 yılında %17,7 olan hanehalkı tasarruf oranları, 2009 yılında neredeyse yarıya düşerek %9 seviyelerine inmiştir. 2004 yılında %16,6, 2005 ve 2006 yıllarında %10 seviyesine düşen hanehalkı tasarruf oranları, 2007 yılında %12,2’ye çıkmıştır. 2007 yılındaki bu hafif yükseliş, 2008 yılında yerini sert bir düşüşe bırakmıştır. 2008 yılında hanehalkı tasarruf oranı %7,9 olarak gerçekleşmiştir. Yedi yıllık zaman diliminde ise, Türkiye’de hanehalkı tasarrufları ortalama olarak %12 civarında olmuştur.

Grafik 1: Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Oranları

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bütçe Anketleri

5. YÖNTEM

Çalışmada, hanehalkının gelir türü ve sahip olduğu gelirden bağımsız diğer özellikler (eğitim, yaşanılan yer, oto ve konut sahipliği, yaş vb.) ile tasarruflar arasındaki ilişkinin Türkiye’deki hanehalkları bazında ampirik olarak incelenmesi planlanmıştır. TÜİK’in sağlamış olduğu ikincil veriler, çoklu doğrusal ve lojistik (logit ve probit) regresyon modelleri kullanılarak analiz edilecektir.

Çalışmada Türkiye genelinde TÜİK tarafından yapılmış olan 2002 ile 2013 yılları arasındaki anket verileri temel alınacaktır. 2002-2013 yılları arasındaki hanehalkı bütçe anketlerine erişilebiliyor olması, analizi bu yıllar arasında yapmamızın temel nedenidir.

5.1. Lojistik (Logit) ve Probit Regresyon Analizi

Kategorik ve sürekli değişkenlerin birleşiminden oluşan bağımsız değişkenler söz konusu olduğunda, çok değişkenli normallik koşulu sağlanamayacaktır. Bu gibi durumlarda, bağımsız değişkenlerin dağılımı konusunda herhangi varsayım ortaya koymayan lojistik regresyonun kullanımı mümkündür. Dolayısıyla bağımsız değişkenlerin çoklu doğrusal regresyondaki değişkenlerin normallik varsayımına uymamaları durumunda lojistik regresyon tavsiye edilmektedir (Sharma, 1996: 317-318).

Lojistik regresyon, kategorik değişkenlerin modellenmesi için en önemli analiz türüdür. İlk başlarda, sadece biyoloji ve tıpla (biyomedikal) ilgili alanlarda kullanılan lojistik regresyon, son yıllarda sosyal bilim araştırmalarında ve pazarlama alanında kullanılmaktadır. İş çevrelerinde de kullanılan lojistik regresyon analizi, özellikle kredi derecelendirmelerinde çeşitli değişkenler yardımı ile kredinin güvenilirliği sağlama açısından önem taşımaktadır. Sosyal bilimler, pazarlama alanları dışında genetik biliminde de lojistik regresyonun kullanımı görülmektedir (Agresti, 2002: 165-167).

Sosyal bilimlerin bir çok alanında bir bağımlı değişkenin, iki olası değeri aldığı görülmektedir. Bir öğrencinin liseden mezun olması veya mezun olamaması, herhangi bir kimsenin işte çalışıyor olması veya olmaması, klinikteki gözlem altındaki bir hastanın uygulanan tedaviye cevap vermesi veya vermemesi gibi, bir değişken için farklı durumlar söz konusu olabilir. Bu şekilde, iki olası değer alabilen değişkenler, iki değerli (binary) veriler olarak isimlendirilmektedir. Genellikle çıktılar başarılı (1) ve başarısız (0) şeklinde ifade edilmektedir. İkili değer alan verileri bağımlı değişken olarak kullanan araştırmacılar, bağımsız değişkenlerin oluşturduğu koşullu bir veri setine bağlı başarı ve başarısızlık olasılığının tahmin etmeye çalışmaktadırlar (Powers ve Xie, 1999: 41-42).

Lojistik regresyon analizi de diğer regresyon analizlerindeki gibi benzer şekilde, bir bağımlı değişken ve bir ya da daha çok bağımsız değişkenin arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Lojistik regresyon analizinde bağımlı değişkenin ikili bir değer alması doğrusal regresyon ile olan en önemli farklılıktır. Bağımlı değişkenin ikili değer almasından kaynaklanan bu farklılık, regresyon modelinin yapısı ve varsayımları üzerinde de etkilidir. Doğrusal regresyon ile benzer temel prensipler üzerine kurulmuş olsa da, lojistik regresyon modeli farklı hesaplama ve uygulama yöntemlerine sahiptir. (Hosmer vd., 2013).

Lojistik regresyon analizi, doğrusal regresyon analizinin varsayımlarını gerektirmediğinden, katsayıların yorumlanması bakımından kolaylık sağlamasından dolayı tercih edilen bir yöntemdir. Değişkenlerin normal dağılımı, doğrusallık ve sabit varyans gibi koşulların doğrusal regresyon analizlerinde sağlanması gerekirken lojistik regresyonlar için gerekli değildir.

$$\text{logit}(p_i) = \log\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right) \quad 1$$

$$\text{Log}\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right) = Z_i = \sum_{k=0}^p \beta_k x_{ik} \quad 2$$

Lojistik model tahmin edilmeye çalışılan başarısızlığın ve başarının odds (bahis) oranları doğal logaritmasının alınması ile kurulur. Yukarıdaki 1 nolu denklem ise başarılı olma (p_i) olasılığının lojistik dönüşümünü göstermektedir. 1 nolu denklemden yola çıkarak x 'lerin bağımsız değişkenleri temsil ettiği Logit model, 2 nolu denklemde elde edilmiş olacaktır. Lojistik regresyon modelinde:

- $\text{logit}(p_i)$; p olasılığının lojistik dönüşümü
- p_i ; bağımlı değişkenin 1 değerini alma olasılığı
- $1 - p_i$; bağımlı değişkenin 0 değerini alma olasılığı
- x_i ; bağımsız değişkenleri ve k ise bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir.

Probit regresyon analizi de tıpkı logit (lojistik) analizde olduğu gibi kategorik bir bağımlı değişken ile bir veya daha çok bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin analizinde kullanılmaktadır. Logit modellerde kümülatif dağılım fonksiyonu kullanılmaktadır, ancak bazı uygulamalarda bu fonksiyonun kullanımı daha fazla yararlı olmayabilir. Bu durumda, olabilirlik oranlarını (odds ratio) kullanan Logit model yerine normal kümülatif dağılım fonksiyonunu içeren Probit modeller devreye girmektedir. Probit regresyon analizi, lojistik regresyon ile aynı temel prensiplere sahiptir. Logit ve Probit model analizleri büyük ölçüde benzerlik göstermekte ve elde edilen tahmin değerleri oldukça yakın olabilmektedir (Gujarati, 2004: 608-610). Normit model olarak da bilinen Probit modeller kümülatif normal dağılımın tersi olup Logit model için bir alternatif sunma amacındadır (Sharma, 1996: 320).

Doğrusal regresyon modelinin özel bir şekli olan Probit model denklemini aşağıdaki gibidir (Powers ve Xie, 1999: 52-53):

$$p_i = \int_{-\infty}^{\eta_i} \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{1}{2}u^2\right) du \quad 3$$

3 nolu denklemde yer alan kümülatif normal dağılım fonksiyonu çözümlendiğinde 5 nolu denklem elde edilecektir:

$$\eta_i = \Phi^{-1}(p_i) = \text{probit}(p_i) \quad 4$$

$$p_i = \Phi \left(\sum_{k=0}^K \beta_k x_i \right)$$

5

Lojistik regresyon analizinin de uygulamada farklı çeşitleri bulunmaktadır. Hangi analiz yönetiminin kullanılacağına bağımlı ve bağımsız değişkenlerin durumuna göre karar verilmektedir. Eğer;

- Bağımlı değişkenin kategori sayısı 2, bağımsız değişken sayısı 1 ve bağımsız değişkenin kategori sayısı 2 ise binominal (binary) lojistik regresyon kullanılır.
- Bağımlı değişken kategori sayısı 2, bağımsız değişken sayısı 1 ve bağımsız değişken kategorisi sayısı 2’den fazla ise yine binominal (binary) lojistik regresyon kullanılır.
- Bağımlı değişkenin kategori sayısı 2, bağımsız değişken sayısı 2 ve daha fazla ve bağımsız değişken kategori sayısı da yine 2 ve fazlası ise çok değişkenli lojistik regresyon kullanılır.
- Eğer bağımlı değişken kategori sayısı en az 3 ise (2’den fazla) ve sırasız ise bağımsız değişken sayısı ve kategorisi 1 veya daha fazla olsa bile multinominal lojistik regresyon kullanılır.
- Bağımlı değişken kategori sayısı yine 2’den fazla ve kategorilendirme sıralı bir şekilde ise bağımsız değişken sayısı ve kategorisine bakılmaksızın ordinal lojistik regresyon kullanılır.

5.2. Veri Seti

Türkiye’de hanehalkının tasarruflarının gelir dışındaki belirleyicilerinin tespitine yönelik ampirik uygulama için TÜİK’ten temin edilen 2002-2013 dönemine ait “Hanehalkı Bütçe Anketleri” kullanılmıştır.

5.3. Literatür

Türkiye’de ve dünyadaki diğer ülkelerde hanehalkı tasarruflarını etkileyen faktörlerin tespitine yapılan birçok ampirik çalışma bulunmaktadır. Tablo 2’de hanehalkı tasarruflarının gelir dışındaki belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Tablo 2: Gelir Dışındaki Değişkenlerin Hanehalkı Tasarruflarına Etkisine Yönelik Ampirik Çalışmalar

Yazar(lar)	Dönem	Yöntem	Ülke(ler)	Sonuç
Hyun ve diğerleri (1979)	1962-1976	Yatay Kesit	Güney Kore	Kırsal kesim tasarruflarının düşük gelire rağmen istikrarlı olduğu görülmüştür.
Shibuya (1987)	1987	Yatay Kesit	Japonya	Gelecekteki refah ve emeklilik dönemi beklentileri tasarrufları artırmaktadır.
Burney ve Khan (1992)	1984-1985	Yatay Kesit	Pakistan	Eğitim seviyesi tasarruflar üzerinde negatif etki yaparken kentsel kesimin daha fazla tasarruf yaptığı tespit edilmiştir.
Hurd ve Lee (1995)	1984	Yatay Kesit	Kore	Yaş, ailedeki fert sayısı tasarruflar üzerinde etkilidir.
Liu ve Xu (1997)	1981-1993	Yatay Kesit	Çin	Risk ve getiri oranları hanehalkı tasarrufları üzerinde etkilidir.
Das ve Donkers (1999)	1993-1996	Panel Veri Analizi	Hollanda	Hane resinin işgücü piyasasındaki durumu, eşlerin işsiz olması gibi belirsizlik artırıcı faktörler tasarrufları olumsuz etkilemektedir.
Attanasio ve Szekely (2001)	1976-1997	Yatay Kesit	Doğu Asya Latin Amerika	Demografik özellikler ve eğitim hanehalkı tasarruf oranları farklılıklarına yol açmaktadır.
Fall v.d., (2001)	1984-1998	Yatay Kesit	Fransa	Hanehalkı bireyleri 45 yaşına kadar aktif tasarrufta bulunurken sonraki dönemde bu giderek azalmaktadır.
Denizer v.d., (2002)	1993, 1995	Yatay Kesit	Bulgaristan Polonya Macaristan	Hane resinin eğitim durumu tasarrufları olumlu etkilerken dayanaklı tüketim malı sahipliği olumsuz etkilemektedir.
Boersch ve Essing (2005)	2005	Mülakat	Almanya	Hanehalkı tasarruflarını belirleyen en önemli iki unsur ihtiyat amaçlı tasarruf ve yaşlılık dönemi için birikimdir.
Huang (2006)	1978-2003	Eş Bütünleşme Analizi	Çin	Ekonomik büyüme ve reel faiz oranları tasarrufları pozitif etkilerken sosyal güvenlik ödemeleri negatif etkilemektedir.
Sandoval-Hernandez (2010)	1984-2006	Yatay Kesit	Meksika	Hanenin demografik özellikleri ve yapısı ile yaşam dönemleri tasarruflar üzerinde etkilidir.
Niculescu ve Mihaescu (2012)	1995-2010	Panel Veri Analizi	Avrupa	Kırsal nüfus artışı, faiz oranı tasarrufları pozitif etkilerken büyüme negatif etkilemektedir.
Hayta (2008)	2007	Yatay Kesit	Türkiye	Eğitim seviyesi tasarrufları artırmakta, gelecekteki yüksek yaşam standardı da tasarruf yapmaya teşvik etmektedir.
Bozkuş ve Üçdoğruk (2008)	2003	Yatay Kesit	Türkiye	Hane resinin yaşı, geliri ve eğitim seviyesi ile hane büyüklüğü, sahip olunan menkul-gayrimenkul tasarruflar üzerinde etkilidir.
Çelik (2009)	2007-2008	Yatay Kesit	Türkiye (Adana)	Eğitim seviyesi ve gelir artışı hanehalkı tasarruflarını artırmaktadır.
Çolak ve Öztürkler (2012)	2010	Yatay Kesit	Türkiye	Hanehalkı tasarrufların gelir, ev sahibi olmak, emeklilik ve sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmak artırmaktadır.

6. BULGULAR

Logit model kurulumu kesikli verilere uygun olduğundan tercih edilmiştir. Modellerde yer alan bağımlı değişkenlerin tümüne ve bağımsız değişkenlerin büyük bir kısmına ikili değerler verildiği için, Binary Lojistik Regresyon yöntemi seçilmiştir. Ayrıca Logit modeller ile eşanlı olarak Probit modeller de kurulmuştur, ancak her iki modele ilişkin sonuçlar, istatistiksel olarak ayırım yapılmayacak derecede aynı çıkmıştır. Bu nedenle sadece logit modellerin kullanılması tercih edilmiştir.

Tablo 3: Model-1’de Yer Alan Değişkenlerin Açıklamaları

Bağımlı Değişkenler	
s_hane_ss	Yıllık hane tasarrufunun pozitif veya negatif olduğunu gösterir (pozitif ise 1 negatif ise 0 değeri alır)
Bağımsız Değişkenler	
yilkul_gelirr	Hanenin yıllık kullanılabilir gelirinin 10 bin₺ üzerinde olup olmadığını gösterir (1 ise >10.000₺ > 0 değeri alır)
MulkiyetDummy	Oturulan evin mülkiyetine sahip olup olmadığını gösterir (1 ise evet, 0 ise hayır)
isitmasisdummy	Oturulan evin ısıtma sistemi bilgisi (soba ise 0, diğerleri ise 1)
YakitTuruDummy	Hanede en çok kullanılan yakıt türü bilgisi (odun ve kömür ise 0, diğerleri ise 1 değerini alır)
IKINCIEVDummy	Oturulan dışında herhangi bir ikinci konutun olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
GARAJDummy	Ailenin garaja sahip olup olmadığını bilgisi (evet ise 1, hayır ise 0 değerini alır)
CEPTELDummy	Aile reisinin cep telefonu sahipliği bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
INTRNETDummy	Hanede internet olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
LCDTVDDummy	Hanede televizyon (2007 sonrası LCD TV) olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
BUZDDummy	Hanede buzdolabı olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
DERINDummy	Hanede derin dondurucu olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
BULASIKDDummy	Hanede bulaşık makinesi olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
MKRODLGDummy	Hanede mikrodalga fırın olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
CAMMAKDDummy	Hanede çamaşır makinesi olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
KURUTMAKDDummy	Hanede kurutma makinesi olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
HALIYIKDDummy	Hanede halı yıkama makinesi olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
OTODummy	Hanede en az bir tane otomobil olup olmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)
ASANSORDummy	Oturulan evde asansör bulunup bulunmadığı bilgisi (var ise 1, yoksa 0 değerini alır)

2002-2013 dönemi için öncelikle hanedeki yıllık tasarrufun pozitif olması olasılığına etki eden değişkenler incelenmiştir. Bu nedenle, kurulan ilk lojistik modelle haneye ait bir takım özellik ve değişkenlerin, hanehalkı tasarrufları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 3’te, Model 1’de yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin açıklamaları yer almaktadır.

Tablo 4: Model-2 ve Model-3’te Yer Alan Değişkenlerin Açıklamaları

Bağımlı Değişkenler	
s_hane_ss	Yıllık hane tasarrufunun pozitif veya negatif olduğunu gösterir (pozitif ise 1 negatif ise 0 değeri alır)
s_yillik10_bin ²	Yıllık hane tasarrufunun 10 bin₺ üzerinde olup olmadığını gösterir (1 ise >10.000₺ > 0 değeri alır)
Bağımsız Değişkenler	
gelir_grup	Hanenin yıllık kullanılabilir gelirine göre hangi grupta yer aldığını gösterir (ilk %20’lik dilimden son %’20’ye kadar; 1-5 arası)
cal_kisi	Hanede yaşayan bireylerden çalışanların sayısı (1,2,3,4, ...)
kir_kent	Yaşanılan yerin kent ya da kır olduğu gösterir (kent ise 1, kır ise 0 değeri alır)
istihdamsekli	Hane reisinin istihdam edilme şekli bilgisini verir (geçici-ara sıra ise 1, sürekli ise 0 değerini alır)
istekidurum	Hane reisinin esas işteki durum bilgisini verir (işveren, ortak ve aile işçisi ise 1, ücretli-yevmiyeli işçi ise 0 değeri alır)
hhb	Hane büyüklüğü hanede yaşayan kişi sayısını gösterir (1-20)
yas	Hane reisinin yaşını gösterir (15-99)
EGTM	Hane reisinin eğitim düzeyini gösterir (ortaokul ve altı ise 0, lise ve üstü ise 1 değeri alır)
EVLİBEKAR	Hane reisinin medeni durumu bilgisini verir (evli ise 1, evli değilse 0 değeri alır)
SGK	Hane reisinin sosyal güvencesinin olup olmadığını gösterir (varsa 1, yoksa 0 değeri alır)

Haneye ait bir takım özelliklerden sonra hane reisi ile ilgili değişkenlerin de yer aldığı Model 2 ve Model 3 kurulmuştur. Model 2’de de Model 1’de olduğu gibi hanehalkı tasarruflarının pozitif olması bağımlı değişken iken Model 3’te hanehalkı tasarruflarının yıllık 10.000₺’nin üzerinde olması bağımlı değişken olarak yer almaktadır. Her iki modelde yer alan değişkenlerin açıklamaları Tablo 4’te yer almaktadır.

Lojistik regresyon analizlerinde bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin yönü hakkındaki bilgiyi regresyon katsayılarında elde edebiliyoruz. Ancak ilişkiyi yorumlarken, doğru bir sonuç için bahis oranlarının (Odds Ratio) kullanımı tercih edilmektedir. Dolayısıyla 2002-2013 dönemindeki lojistik regresyon modellerinin yorumu Odds Ratio’lar üzerinden olacaktır.

² 2002-2013 yılları arasındaki hanehalkı yıllık kullanılabilir gelirleri ortalaması yaklaşık 20.000₺’dir. Aynı döneme en üst gelir grubunun (son %20’lik dilimin) ortalama tasarruf miktarı 10.000₺’nin üzerindedir. Analizlerde, en üst gelir grubunda tasarrufun belirleyicilerini tespit etmek ve (İran ve Çin gibi) Asya ülkelerinde gerçekleşmiş olan %50 tasarruf oranına denk olduğu için (yakınsama tespiti) 10.000₺ tasarruf oranı bağımlı ve bağımsız değişken olarak modele dâhil edilmiştir.

Tablo 5: Model-1 İçin Sonuçlar (2002-2007)

s_hane_ss	2002		2003		2004		2005		2006		2007	
	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı
yilkul_gelirr	4.47	1.49***	3.80	1.33***	3.67	1.30***	3.46	1.24***	3.11	1.13***	3.07	1.12***
MulkiyetDummy	1.21	0.19***	1.47	0.38***	1.26	0.23***	1.31	0.27***	1.24	0.22***	1.26	0.23***
isitmasisdummy	0.98	-0.01	0.94	-0.06	0.92	-0.08	1.01	0.01	0.84	-0.16**	1.1	0.10
YakitTuruDummy	1.02	0.02	1.07	0.07	1.02	0.02	1.11	0.10	1.12	0.11	1.12	0.11
İKINCIEVDummy	1.20	0.18**	1.01	0.01	1.10	0.10	1.11	0.10	1.12	0.11	1.07	0.07
GARAJDummy	0.84	-0.17	0.95	-0.05	0.77	-0.26	1.24	0.21	0.98	-0.01	1.2	0.18
CEPTELDummy	0.97	-0.02	0.91	-0.09***	0.85	-0.15***	0.94	-0.06	0.91	-0.09**	1.01	0.08
ASANSORDummy	-	-	0.89	-0.11*	0.93	-0.06	1.01	0.00	1.19	0.17*	0.88	-0.11
OTODummy	0.92	-0.08	0.78	-0.25***	0.81	-0.20***	0.72	-0.32***	0.64	-0.43***	0.68	-0.37***
INTRNETDummy	0.64	-0.44***	0.78	-0.24***	1.02	0.02	0.88	-0.12	1.01	0.01	0.87	-0.13*
LCDTVDDummy	1.06	0.06	1.10	0.09**	1.15	0.13**	1.16	0.14**	1.09	0.09	1.03	0.03
BUZDDummy	1.24	0.22*	1.07	0.07	1.06	0.05	1.34	0.29**	0.71	-0.33**	1.14	0.13
DERINDummy	0.94	-0.05	1.01	0.01	1.02	0.02	0.92	-0.08	1.05	0.05	0.98	-0.01
BULASIKDDummy	0.95	-0.04	0.95	-0.05	0.93	-0.06	0.89	-0.12*	1.02	0.02	1.08	0.08
MKRODLGDDummy	1.15	0.14	1.04	0.04	0.99	-0.01	1.15	0.14	1.16	0.15	1.16	0.15
CAMMAKDDummy	1.18	0.16***	1.06	0.06*	1.19	0.17***	1.11	0.09	1.01	0.01	0.96	-0.03
KURUTMAKDDummy	1.97	0.67*	1.43	0.36*	1.26	0.23	0.61	-0.49	1.14	0.13	0.64	-0.43
HALIYIKDDummy	1.07	0.075	0.94	-0.05	0.93	-0.07	1.04	0.03	1.04	0.04	1.06	0.05
Sabit	0.66	-0.40***	0.84	-0.16**	0.74	-0.29**	0.43	-0.84***	0.93	-0.06*	0.61	-0.48***

Model 1'in analiz sonuçlarının ayrıntıları Tablo 5 ve Tablo 6'da görülmektedir. Analiz sonuçlarına baktığımız zaman, yıllık kullanılabilir gelirin 10.000₺'den fazla olması, oturlan evin mülkiyetine sahip olmak ve en az bir adet otomobil sahipliği değişkenleri tüm yıllar için istatistiki olarak anlamlıdır. İkinci bir eve sahip olmak ise, 2002 yılı ile 2009, 2010, 2011, 2012 ve 2013 yılları için istatistiki olarak anlamlıdır. Yıllık kullanılabilir gelirin 10.000₺'nin üzerinde olması durumu, gelirin 10.000₺'den az olması durumuna göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002 yılında 4,47 kat artırmaktadır. Yıllık kullanılabilir gelirin 10.000₺'nin üzerinde olması, 2003 yılında hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 3,8 kat artırırken, bu oran, izleyen yıllarda azalarak 2013 yılında 2,58 kat artırmaktadır.

Hanehalkının yaşadığı evin mülkiyetine sahip olması durumu, oturlan konut mülkiyetine sahibi olamama durumuna göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002 yılında 1,21 kat artırmaktadır. Mülkiyet değişkenin 2002 sonrasında (2002-2013 dönemi) tüm yıllar için hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını artırdığı Tablo 5 ve Tablo 6'da görülmektedir.

Hanehalkının oturlan konut dışında ikinci bir eve sahip olması, ikinci bir evi olmayanlara göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002 yılında 1,20 kat, 2009 yılında 1,37 kat, 2010 yılında 1,36 kat, 2011 yılında 1,38 kat, 2012 yılında 1,22 ve 2013 yılında 1,44 kat artırmaktadır.

Tablo 6: Model-1 İçin Sonuçlar (2008-2012)

s_hane_ss	2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı	Odds	Katsayı
yilkul_gelirr	3.58	1.27***	3.78	1.33***	3.49	1.25***	3.39	1.22***	3.05	1.11***	2.58	0.94***
MulkiyetDummy	1.88	0.63***	1.25	0.22***	1.34	0.29***	1.36	0.31***	1.43	0.36***	1.38	0.32***
isitmasisdummy	1.11	0.10*	1.13	0.12**	1.05	0.05	1.09	0.09*	1.11	0.10**	1.12	0.09*
YakitTuruDummy	0.93	-0.06	0.97	-0.02	0.96	-0.03	1.17	0.15**	0.93	-0.06	0.91	-0.10
IKINCIEVDummy	1.07	0.07	1.37	0.31***	1.36	0.31***	1.38	0.32***	1.22	0.20**	1.44	0.36***
GARAJDummy	0.91	-0.09	1.11	0.10	1.4	0.34***	1.01	0.01	1.12	0.12	1.17	0.16**
CEPTELDummy	1.05	0.05	0.98	-0.01	1.08	0.08	0.99	-0.01	1.09	0.08	1.03	0.02
ASANSORDummy	1.08	0.08	0.91	-0.09	1.2	0.18***	1.14	0.13*	1.2	0.18***	1.18	0.16***
OTODummy	0.71	-0.33**	0.72	-0.33***	0.62	-0.47***	0.61	-0.50***	0.58	-0.53***	0.63	-0.46***
INTRNETDummy	0.91	-0.08	0.99	-0.01	1.01	0.01	1.05	0.05	1.07	0.07	1.12	0.11**
LCDTVDummy	0.96	-0.03	0.82	-0.20**	1.06	0.05	1.09	0.08	0.95	-0.05	0.92	-0.07*
BUZDummy	0.74	-0.30*	0.95	-0.04	1.02	0.01	0.71	-0.33***	1.08	0.082	0.82	-0.19
DERINDummy	0.78	-0.24**	1.01	0.01	0.9	-0.10	0.94	-0.05	0.81	-0.21***	0.91	-0.09
BULASIKDummy	1.07	0.07	1.12	0.11**	1.04	0.04	0.94	-0.05	1.07	0.07	1.02	0.02
MKRODLGDummy	0.84	-0.17**	0.91	-0.09	0.94	-0.05	1.08	0.08	0.92	-0.08	1.09	0.08
CAMMAKDummy	0.84	-0.17*	0.69	-0.36***	0.71	-0.34***	0.97	-0.02	0.59	-0.51***	0.68	-0.38***
KURUTMAKDummy	0.86	-0.14	1.61	0.48	1.14	0.13	0.93	-0.06	1.53	0.43**	1.09	0.08
HALIYIKDummy	0.92	-0.08	1.03	0.03	0	0	0.92	-0.08	1.03	0.03	1.02	0.01
Sabit	0.61	-0.51***	0.58	-0.54***	0.53	-0.62***	0.49	-0.70***	0.67	-0.38**	0.93	-0.07*

En az bir adet otomobil sahip olmak, olmamaya göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002-2013 döneminde 2002 yılı dışındaki yıllarda azaltmaktadır. 2003 yılı için hanenin sahip olduğu bir otomobilin olması, olmamasına göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 0,78 kat azaltırken 2013 yılında bu azalış oranı 0,53 kat olmuştur.

Hanehalkının internete sahip olması internet sahibi olmayanlara göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002 yılında 0,64 kat ve 2003 yılında 0,78 kat azaltmaktadır. 2013 yılında ise, Hanehalkının internete sahip olması internet sahibi olmayanlara göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 1,12 kat artırmaktadır. Hanehalkı reisinin cep telefonuna sahip olması, sahip olmayanlara göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2003 yılında 0,91, 2004 yılında 0,85 kat azalmaktadır.

Oturulan konutta asansör bulunması, asansör bulunmamasına göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2003 yılında 0,89 kat azaltmaktadır. Buna karşılık, konutta asansör bulunması, asansör bulunmamasına göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2006,2010, 2011,2012 ve 2013 yıllarında artırdığı Tablo 5 ve Tablo 6’da görülmektedir. LCD TV sahipliği, derin dondurucu, buzdolabı, mikro dalga fırın, bulaşık makinesi, kurutma makinesi, çamaşır ve halı yıkama makinesi sahipliği değişkenleri ile hanehalkı tasarrufları arasındaki ilişki yıllara göre farklılık göstermektedir (Tablo 5 ve Tablo 6).

Tablo 7: Model-2 İçin Sonuçlar (2002-2013)

s_hane_ss	gelir_grup	cal_kisi	kr_kent	İstihdam sekli	İsteki durum	hhb	yas	EGTM	SGKK	EVLI BEKAR	Sabit	
2002	Odds	2.03	0.93	1.2	1.15	1.25	0.9	0.99	1.31	0.9	0.83	0.43
	Katsayı	0.71***	0.06**	0.18**	0.14**	0.22**	-0.10***	-0.01**	0.27***	-0.10	-0.18	-0.83***
2003	Odds	1.85	0.93	1.37	1.25	1.08	0.93	0.99	1.21	0.93	0.84	0.46
	Katsayı	0.61***	0.06***	0.31***	0.22***	0.08	-0.07***	-0.01	0.19***	-0.07*	-0.17**	-0.77***
2004	Odds	1.85	0.97	0.84	1.09	1.59	0.93	0.99	1.34	0.98	1.08	0.33
	Katsayı	0.62***	0.02	0.17**	0.09	0.46***	-0.06***	-0.01	0.29***	-0.01	0.08	-1.09***
2005	Odds	1.81	0.99	1.18	1.06	1.21	0.92	0.99	1.53	0.85	1.05	0.29
	Katsayı	0.59***	0.01	0.16**	0.06	0.19**	-0.08***	-0.01	0.42***	-0.16**	0.04	-1.22***
2006	Odds	1.71	0.97	1.24	1.16	1.49	0.93	0.97	1.25	0.98	0.88	0.44
	Katsayı	0.54***	0.02	0.21***	0.15*	0.39***	-0.06***	-0.02	0.22***	-0.01	-0.12	-0.80***
2007	Odds	1.67	0.99	1.46	0.96	1.32	0.93	1.01	1.12	1.02	0.82	0.48
	Katsayı	0.51***	0.01	0.38***	-0.03	0.28***	-0.06***	0.01	0.11	0.02	-0.18	-0.72***
2008	Odds	1.96	0.96	1.52	1.14	0.94	0.94	1.01	1.35	0.84	0.694	0.21
	Katsayı	0.67***	0.03	0.42***	0.13	-0.05	-0.06***	0.01	0.30***	-0.16**	-0.36***	-1.52***
2009	Odds	1.89	1.03	1.62	1.09	1.12	0.89	1.02	1.31	0.91	0.89	0.17
	Katsayı	0.64***	0.03	0.48***	0.08	0.11	-0.11***	0.02	0.26***	-0.09	-0.11	-1.75***
2010	Odds	1.78	1.01	1.31	1.15	1.21	0.91	1.02	1.22	0.95	0.66	0.24
	Katsayı	0.58***	0.01	0.27***	0.14*	0.18**	-0.07***	0.02**	0.20***	-0.05	-0.41***	-1.41***
2011	Odds	1.82	0.99	1.43	1.14	1.01	0.93	1.01	1.41	0.94	0.83	0.2
	Katsayı	0.60***	0.01	0.35***	0.13**	0.01	-0.07***	0.01	0.34***	-0.05	-0.18*	-1.59***
2012	Odds	1.58	0	1.21	1.11	0.87	0.92	1.01	1.24	0.76	0.81	0.31
	Katsayı	0.45***	0	0.19***	0.09	-0.13**	-0.08***	0.01***	0.22***	-0.27***	-0.19***	-1.16***
2013	Odds	1.59	0	1.28	1.11	0.79	0.94	1.01	1.15	0.96	0.75	0.24
	Katsayı	0.46***	0	0.25***	0.10	-0.22***	-0.05***	0.01***	0.14***	-0.03	-0.28***	-1.39***

Tablo 7’de hanehalkı tasarruflarının pozitif olmasını etkileyen diğer değişkenlerin analiz sonuçları görülmektedir. Analiz sonuçlarına baktığımız zaman gelir grubu, yaşanan yer, hane büyüklüğü ve eğitim değişkenlerinin 2002-2013 döneminde tüm yıllardaki etkisi istatistiki olarak anlamlıdır.

Hanehalkının yer aldığı gelir grubu³ bir alttaki gelir grubuna ya da daha düşük bir grupta olmaya göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını, 2002 yılında 0,71 kat artırmaktadır. Benzer şekilde, izleyen yıllarda da hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını; 2003 yılında 0,61 kat, 2004 yılında 1,85 ve 2013 yılında 1,59 kat artırmaktadır.

Hanede çalışan kişi sayısı sadece 2003 ve 2004 yıllarında hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını artırmaktadır. Diğer yıllarda çalışan kişi sayısının hanehalkı tasarrufları üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

³ Hanehalkı yıllık kullanılabilir gelirlerini göre beş gruba ayrılmıştır, en yoksul kesim ilk %20’lik dilim iken beşinci %20’lik dilim ise en üst gelir grubudur.

Yaşanılan yer bakımından kentte yaşamak, kırdan yaşamaya göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002-2013 döneminde tüm yıllar için artırmaktadır. Örneğin 2002 yılında kentte yaşamak kırdan yaşamaya göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 1,2 kat, 2003 yılında 1,37 kat, 2004 yılında 0,84 kat ve 2013 yılında 1,28 kat artırmaktadır.

Sürekli olarak bir işte istihdam ediliyor olmak, geçici ve dönemlik olarak istihdam edilmeye göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002 yılında 1,15 kat, 2003 yılında 1,25 kat, 2006 yılında 1,16 kat, 2010 yılında 1,31 kat ve 2012 yılında 1,21 kat artırmaktadır.

Çalışılan işteki durum bakımından işveren ve kendi hesabına çalışan, olmak ücretli veya yevmiyeli işçi olmaya göre 2003, 2008, 2009 ve 2011 yılları dışında hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını artırmaktadır. Diğer yıllar için ise hanehalkı tasarrufları üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki tespit edilememiştir.

Hane büyüklüğü (hbb), hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002-2013 döneminde tüm yıllar için azaltmaktadır. Hane büyüklüğünün tasarrufları azaltıcı etkisi 2002 yılında 0,9 kat iken 2013 yılı itibariyle 0,94 kat olmuştur.

Hane reisinin yaşı, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2002 yılında azaltırken 2010, 2012 ve 2013 yıllarında 1 kat civarında artırmaktadır. Bu durumda, genel olarak yaşı ilerleyen kimselerin tasarrufa daha fazla yöneldikleri söylenebilir.

Hane reisinin lise ve üstü bir öğrenim kurumundan mezun olması, orta öğretim ve daha düşük seviyedeki bir öğrenim kurumunda mezun olmasına göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını tüm yıllar için artırmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi ile tasarrufların artması arasında istatistiki olarak pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Sosyal güvenceye sahip olmak, sosyal güvence sahibi olmamaya göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olma olasılığını 2003, 2005, 2008 ve 2012 yıllarında azaltmaktadır. Diğer yıllar için istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Evlilik, bekâr olmaya göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olması olasılığını 2003 yılında yaklaşık 0,7 kat azaltmaktadır. Medeni durum benzer şekilde 2008, 2010, 2011 ve 2012 yıllarında da hanehalkı tasarrufları üzerinde azaltıcı bir etkiye sahiptir.

Hanehalkının pozitif tasarruf yapması üzerinde etkili olan değişkenlerin lojistik modellerle incelenmesinden sonra, hanehalkı tasarruflarının yıllık 10.000₺’nin üzerinde olmasına etki edebilecek değişkenler, yine lojistik regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarının ayrıntıları Tablo 8’de görülmektedir. Hanedeki çalışan kişi sayısının, veri olmayan 2012 ve 2013 yılları dışında yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺’nin üzerinde olması olasılığını 1 kattan fazla artırdığı görülmektedir. Hanedeki çalışan kişi sayısı hanedeki tasarrufun 2002 yılında 10.000₺’nin üzerinde olması olasılığını 1,19 kat artırırken 2011 yılında 1,12 kat artış sağlamaktadır.

Sürekli olarak bir işte istihdam ediliyor olmak, geçici ve dönemlik olarak istihdam edilmeye göre yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺’nin üzerinde olması olasılığını 2013 yılı dışındaki tüm yıllarda artırmaktadır. Sürekli olarak bir işte istihdam ediliyor olmak, hanedeki yıllık tasarrufların 10.000₺’nin üzerinde olmasını 2003 yılında 3,45 kat artış ile en yüksek ve 2012 yılında 1,14 katlık bir artış ile en düşük şekilde etkilemektedir.

Tablo 8: Model-3 İçin Sonuçlar (2002-2013)

s_yillik10_bin	cal_kisi	İstihdam sekli	İsteği durum	kır_ kent	hhb	yas	EGTM	SGKK	EVLİB EKAR	Sabit	
2002	Odds	1.19	2.09	4.28	1.28	0.98	1.02	0.23	2.12	0.78	0.01
	Katsayı	0.17***	0.74***	1.45***	0.25	-0.01	0.02***	-1.43***	0.75***	-0.24	-4.84***
2003	Odds	1.48	3.45	3.08	1.26	1.06	1.03	0.24	2.01	0.91	0.00
	Katsayı	0.39***	1.23***	1.12***	0.23***	0.06***	0.03***	-1.40***	0.74***	-0.09	-5.83***
2004	Odds	1.35	2.11	4.09	0.97	0.98	1.02	0.31	1.56	0.99	0.01
	Katsayı	0.30***	0.75***	1.41***	-0.02	-0.01	0.02***	-1.15***	0.44***	-0.01	-4.51***
2005	Odds	1.29	4.38	1.16	0.64	1.01	1.02	0.31	2.64	0.93	0.02
	Katsayı	0.26***	1.47***	0.15	-0.44***	0.01	0.02***	-1.19***	0.97***	-0.07	-4.55***
2006	Odds	1.22	2.77	1.62	0.73	1.01	1.16	0.28	2.65	0.78	0.01
	Katsayı	0.20***	1.02***	0.48***	-0.31***	0.01	0.15***	-1.24***	0.97***	-0.24	-4.15***
2007	Odds	1.15	2.58	1.22	0.61	1.01	1.12	0.27	2.06	1.49	0.01
	Katsayı	0.14***	0.94***	0.21	-0.48***	0.01	0.12***	-1.30***	0.72***	0.39*	-3.97***
2008	Odds	1.17	3.04	0.83	0.84	1.11	1.12	0.32	5.07	0.88	0.01
	Katsayı	0.16***	1.11***	-0.17	-0.17	0.10***	0.11***	-1.13***	1.62***	-0.12	-4.79***
2009	Odds	1.11	1.87	1.18	1.01	1.02	1.16	0.31	1.60	0.92	0.04
	Katsayı	0.10***	0.62***	0.16	-0.50***	0.02	0.14***	-1.18***	0.47***	-0.08	-3.17***
2010	Odds	1.16	1.71	1.18	0.82	1.04	1.15	0.31	1.72	0.93	0.03
	Katsayı	0.15***	0.53***	0.17	-0.19**	0.04**	0.14***	-1.16***	0.54***	-0.07	-3.38***
2011	Odds	1.12	1.71	1.09	1.01	1.04	1.03	0.35	1.15	1.11	0.04
	Katsayı	0.12***	0.53***	0.09	-0.25***	0.04**	0.03***	-1.04***	0.14	0.11	-3.11***
2012	Odds	0	1.14	0.68	0.81	1.12	1.02	0.31	1.3	1.16	0.08
	Katsayı	0	0.14*	-0.38***	-0.22***	0.118***	0.01***	-1.17***	0.26**	0.15*	-2.42***
2013	Odds	0	1.10	0.61	0.76	1.11	1.03	0.35	1.24	1.11	0.11
	Katsayı	0	0.09	-0.51***	-0.22***	0.10***	0.02***	-1.05***	0.21	0.10	-2.28***

Çalışılan işteki durum bakımından işveren ve kendi hesabına çalışan olmanın ücretli veya yevmiyeli işçi olmaya göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺'nin üzerinde olması olasılığını 2002 yılında 4,28 kat, 2003 yılında 3,08 kat, 2004 yılında 4,09 kat ve 2006 yılında 1,62 kat artırdığı görülmektedir. Buna karşılık, 2012 ve 2013 yılları için işveren ve kendi hesabına çalışan olmak hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺'nin üzerinde olması olasılığında sırasıyla 0,68 ve 0,61 kat azalışa yol açmaktadır.

Kentte yaşıyor olmak, kırsal kesimde yaşıyor olmaya göre, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺'nin üzerinde olması olasılığını 2003, 2005, 2006, 2007, 2009, 2010, 2011 yılları (istatistiki olarak anlamlı ilişki tespit edilen yıllar) için azalmaktadır. Bir önceki modelde ise kentte yaşamak hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin pozitif olma olasılığını artırıcı bir etki yapmaktaydı. Bu durumda, kentte yaşıyor olmak belirli bir miktar tasarruf imkânı sağlarken 10.000₺'nin üzerinde tasarruf yapmaya katkı sağlamamaktadır.

Hane büyüklüğü, hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺'nin üzerinde olması olasılığını 2003, 2008, 2010, 2011, 2012 ve 2013 yılları için 1 kat civarında artırmaktadır. Benzer şekilde yaş değişkeni de, 2002-2013 dönemi için hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺'nin üzerinde olması olasılığını 1 kat civarında artırmaktadır.

Eğitim açısından baktığımız zaman, lise ve üstü bir eğitim düzeyine sahip olmanın daha düşük seviyedeki bir eğitime sahip olmaya göre hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺’nin üzerinde olması olasılığını 2002-2013 döneminde tüm yıllar için azalttığı görülmektedir. Bu durum, artan gelir sonucu tüketim kalıbı değişmesinin bir sonucu olabilir. Çünkü eğitim düzeyi pozitif tasarruf yapma olasılığını olumlu yönde etkilerken 10.000₺ üzerindeki tasarruf miktarı söz konusu olunca ilişkinin yönü negatif olmaktadır.

SGK değişkeni olarak sosyal güvencesi olanların sosyal güvenceye sahip olmayanlara göre 2011 ve 2013 yılları dışındaki yıllar için hanedeki yıllık tasarruf eğiliminin 10.000₺’nin üzerinde olması olasılığını artırmaktadır (Tablo 8).

Tablo 9: Modeller İçin Uyumluluk Testleri

Modeller	Pseudo R ²			ROC Analizi			Sınıflandırma Yüzdesi			Wald-Chi ²			p-olasılık		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
2002	0.11	0.14	0.15	65	75	78	64	72	95	656.08	1017	345.5	0.00	0.00	0.00
2003	0.06	0.11	0.14	65	72	94	66	71	78	1588	2056	1035	0.00	0.00	0.00
2004	0.11	0.12	0.12	68	73	75	66	71	92	636	765	371	0.00	0.00	0.00
2005	0.06	0.1	0.07	67	71	72	65	67	90	665	668.5	318.1	0.00	0.00	0.00
2006	0.1	0.11	0.09	65	70	72	65	66	89	531.7	617.9	346.6	0.00	0.00	0.00
2007	0.1	0.1	0.11	65	69	72	66	70	88	532.8	525.5	325.5	0.00	0.00	0.00
2008	0.08	0.12	0.1	67	73	73	64	67	88	747.6	797.01	343.7	0.00	0.00	0.00
2009	0.1	0.11	0.1	65	72	70	67	70	86	702.7	879.5	343.6	0.00	0.00	0.00
2010	0.08	0.11	0.1	64	71	69	64	66	85	599.2	805.7	318.3	0.00	0.00	0.00
2011	0.1	0.11	0.09	64	71	68	62	68	82	481.04	811.2	328.5	0.00	0.00	0.00
2012	0.09	0.1	0.09	62	67	68	62	65	82	412.38	751.5	500.89	0.00	0.00	0.00
2013	0.11	0.1	0.09	62	68	66	62	65	81	310.1	810.17	464.01	0.00	0.00	0.00

Modellerin hesaplanan Pseudo R-Kare (R²) değerleri Tablo 9’da görülmektedir. Ancak lojistik regresyon analizlerindeki R² değeri, doğrusal regresyon analizine göre daha az belirleyicidir. Lojistik regresyon modelinin genel anlamlılığını Wald-chi² (Ki-Kare) değeri ve p-olasılık değeri ölçmektedir. Wald-chi² olasılık değeri %5 düzeyinde anlamlıdır. Modelin verilere uyum iyiliği için ise Hosmer-Lemoshow-chi² ve Pearson-chi² testi kullanılmaktadır.

Hosmer-Lemoshow testleri sonucunda olasılık değeri %5’ten büyük (p>0,05) olduğu için modellerimizin veri ile uyumlu olduğu görülmektedir. Kurulan logit modelin açıklama gücünü belirlemek için ROC (Receiver Operating Characteristic) analizi kullanılmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, modellerimizin açıklama gücü %62 ile %94 düzeyindedir. Yine logit modelin açıklama gücü ile ilgili olan toplam sınıflandırma tablosu değerleri de %62 ile %95 düzeyindedir. Modeller için yapılan varyans-kovaryans değerleri hesaplaması sonucunda değişkenler arasında tahminlerde sapmaya yol açacak olan çoklu bağlantı sorunu olmadığı görülmüştür.

7. TARTIŞMA ve SONUÇ

Günümüzde tasarruf, gelişen ve gelişmekte olan ekonomiler için en önemli ekonomik gösterge haline almıştır. Ülke ekonomilerinin birbiri ile son derece bağlantılı olduğu günümüzde, tüm ülkeler ürettiğinden daha çok tüketme endişesi içerisindedir. Yatırımların cari ve gelecekteki tüketim değerinin temel belirleyicisi olan tasarrufların artırılması, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde teşvik edilmektedir. Hanehalkının yaptığı veya yapacağı tüketim ya da tasarruf, ülke ekonomileri için belirleyici niteliktedir. Analizlerde Türkiye’de 2002-2013 dönemi için gelir dışındaki hanehalkı ve hane reisine özgü niteliklerinin tasarruf davranışı üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Çalışmamızda yıllık kullanılabilir gelirin 10.000₺ üzerinde olmasının, oturlan evin mülkiyetine sahip olmanın, ikinci bir ev sahipliğinin, otomobil sahipliğinin, apartmanda garaj ve asansör bulunmasının, hanede çalışan kişi sayısının, yaşanan yerin, hane reisinin yaşının ve eğitim düzeyinin, hane reisinin istihdam şeklinin ve hane büyüklüğünün tasarruflar üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Analiz sonuçlarında tüm yıllar için yıllık ortalama kullanılabilir gelirin 10.000₺’nin üzerinde olmasının, hanedeki yapılan tasarrufun pozitif olması olasılığını artırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, tasarrufun gelirin tüketilmeyen kısmını oluşturduğu için ve yüksek gelir daha çok tasarrufu ortaya çıkaracağı için ekonomik öngörü ile de uyumludur. Yıllık ortalama kullanılabilir gelire benzer şekilde hanehalkının oturduğu evin mülkiyetine sahip olmasının da, hanedeki tasarrufun pozitif olma olasılığını artırdığı tespit edilmiştir.

Hane reisinin eğitim seviyesinin yüksek olması, hanedeki tasarrufun pozitif olması olasılığını artırmaktadır. Ancak hanedeki tasarrufun yıllık 10.000₺’nin üzerinde olma olasılığına eğitim seviyesinin negatif yönlü etki yaptığı görülmüştür. Bu durumun gelirin yükselmesi ile ihtiyaçların da çeşitlenerek artması ve tüketim kalıplarının değişmesi sonucu olduğu düşünülebilir. İkinci olarak da, hanehalkının gelirinin çok yüksek olmaması, sadece pozitif tasarruf yapmaya imkân verirken, 10.000₺ ve üzerinde tasarruf için yeterli olmayabilir.

Yaşanılan yer değişkeni incelendiğinde de kentte yaşamak hanede yapılacak olan tasarrufların pozitif olma olasılığını artırırken, eğitim düzeyi tasarrufun yıllık 10.000₺ üzerinde olma olasılığına negatif yönlü etki yapmaktadır. Bu durum da kentte yaşamamanın, kırsal alanlarda yaşamaya göre daha fazla gelir elde etmenin, bir o kadar da fazla harcama ya da tüketimin göstergesi olmasının sonucu olarak yorumlanabilir.

Türkiye’de hanede çalışan kişi sayısını gösteren veri, bazı yıllar için hanehalkı anketlerinde yer almamaktadır. Bundan dolayı, bu veri türü sadece ilgili yıllardaki modellere dâhil edilmiştir. Analiz sonuçlarında, hanede çalışan kişi sayısının fazla olması tasarruflar üzerinde pozitif yönlü bir etki yapmaktadır. Buna karşılık, hane büyüklüğü ise tasarruflar üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahiptir. Çalışan kişinin fazla olması, haneye gelecek olan gelirin artması anlamına geleceği için tasarrufları artırması beklenen bir durumdur. Hane büyüklüğü hanede yaşayan kimselerin sayısı ile ifade edilmekte; hanenin yapısının büyük (geniş) olması hanedeki tüketim ve harcamanın artması anlamına geldiğinden, bu durumun doğal sonucu olarak da tasarrufları azalmıştır.

Hane reisinin evli olması, hanede yapılan tasarrufların pozitif olması olasılığını azaltmaktadır. Bu durumun hanede yaşayan kişi sayısı (hane büyüklüğü) ile ilgili olduğu ve sonucunun da benzerlik gösterdiği söylenebilir. Hane reisinin çalıştığı işteki istihdam şeklinin ise hanede yapılan tasarrufun pozitif olma olasılığına ve yıllık 10.000₺’den fazla olması olasılığına pozitif katkı yaptığı görülmüştür. Şöyle ki; hane reisinin sürekli olarak bir işte istihdam ediliyor olması, mevsimlik ve geçici bir istihdam durumuna göre, tasarrufları olumlu yönde etkilemektedir. Modellerden elde edilen analiz sonuçlarına göre, hanehalkının içinde yer aldığı

gelir grubunun yüksek gelir grubu olması bir alt gelirli gruba oranla tasarruf davranışını pozitif yönde etkilemektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’deki hanehalkı tasarrufları gelirden bağımsız hane reisi ve haneye ait bir takım özelliklerden etkilenmektedir. Bu etkinin yönü ve şiddeti 12 yıllık dönem için büyük oranda benzer olup iktisat biliminin öngörülleri de uyumludur. Türkiye’de hanehalkı tasarruflarının artırılmasına yönelik ve istikrarlı bir büyüme için uygulama önerileri ise;

- Vergilendirme politikaları gözden geçirilerek daha âdil ve gerekli vergiyi tahsil etme başarısı yüksek bir sistem geliştirilmelidir. Toplam gelirden en düşük payı alan kesimin vergi yükü hafifletilmelidir. Bu uygulama ile yoksul kesimin de kişisel gelirden tasarrufa (ya da tüketime) daha fazla pay ayrılması mümkün olacaktır.
- Hanehalkı bireylerinden ve toplumun temel unsurları olan kadınları işgücüne katılımı doğrudan desteklenmelidir. Kadınlar için; meslek edinme, eğitim hayatını tamamlama, işgücüne katılımın önünde engel olarak yer alan cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, hissedilir ölçüde kreş-çocuk yardımı gibi konular öncelikle ele alınmalıdır.
- İstihdam artışı ve üretim artışı amaçlandığı zaman, tasarrufların belirleyici bir role sahip olduğu bilinmektedir. Türkiye’de işsizliğin azaldığı bir duruma eşanlı olarak hızlı büyüme gerçekleştirilmek istendiğinde, tasarruf oranlarının bugünkü seviyeden çok daha yukarılara çekilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de tasarrufların GSYİH’ye oranının artırılmasının yolu toplumun en temel birimi olan hanehalkından geçmektedir. Hanehalkı tasarruf ve tüketimi, özel kesim toplam tasarruf ve tüketimi için de belirleyicidir. Bu nedenle, yukarıda sözü edilen önerilerin hayata geçirilmesi, geçmişten günümüze yaşanmakta olan tasarruflar ile yatırımlar arasındaki dengesizliğin azalmasına katkıda bulunacaktır. Aksi halde, toplumun tümünün ulusal tasarrufları artırıcı yönde bir katkı sağlaması mümkün olmayacaktır. İç tasarrufların yetersizliğinin bir göstergesi olan cari açığın azaltılmasına tasarrufların artırılması olumlu katkı yapacaktır. Böylece cari açığın azaltılıp dışa bağımlılığın azaltılması ile sürdürülebilir bir büyüme gerçekleşebilir. Hanehalkı tasarruflarının mali piyasalarda yer alan enflasyon ve faiz oranı gibi reel değişkenlerden etkilendiğini göz önüne aldığımızda, sağlam temelli şeffaf ekonomik kurumların varlığı tasarruflar üzerinde olumlu etki yapacaktır. Ayrıca ülke ekonomisindeki belirsizliklerin ve kırılganlıkların giderilmesi, mali piyasaları rahatlatma yoluyla tasarrufları pozitif yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Abel, A.B., Bernanke B.S. ve Croushore D., (2008). *Macroeconomics*, Addison Wesley, New York.
- Agresti, Alan, (2002), *Categorical Data Analysis*, John Wily & Sons Inc. Canada..
- Attanasio, O.ve Székely M., (2001). Household Saving in East Asia and Latin America: Inequality Demographics and All That, *In Annual World Bank Conference on Development Economics*, (pp. 393-438).
- Bagley, W. C. ve Perdew R.M., (1951). *Understanding Economics*, Macmillan.
- Boersch-Supan, A. ve Essig L., (2005). Household Saving in Germany: Results of the First SAVE Study, *In Analyses in the Economics of Aging* (pp. 317-356), *University of Chicago Press*.
- Bozkuş, S. ve Üçdoğruk Ş., (2008). Hanehalkı Tasarruf Tercihleri: Türkiye Örneği, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Cilt:45 Sayı: 518.
- Burney, N. A. ve Khan A.H., (1992). Socio-economic Characteristics and Household Savings: An Analysis of the Households' Saving Behaviour in Pakistan, *The Pakistan Development Review*, 31-48.

- Çelik, Z.,(2009). *Adana İlinde Hanehalkı Gelir ve Tasarruf Eğilimlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çolak, Ö. F. ve Öztürkler H., (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi, *Bankacılar Dergisi*, 2012(82), 3-44.
- Das, M. ve Donkers B., (1999). How Certain Are Dutch Households About Future Income? An Empirical Analysis, *Review of Income and Wealth*, 45(3), 325-338.
- Davidson, R. ve Mackinnon J.G., (1983). Inflation and the Savings Rate, *Applied Economics*, 15(6), 731-743.
- Denizer, C., Wolf H.C. ve Ying Y., (2002). Household Savings in the Transition , *Journal of Comparative Economics*, 30(3), 463-475.
- Fall, M., Loisy C. ve Talon G., (2001). An Empirical Analysis of Household Savings in France 1984–1998, *Research in Economics*, 55(2), 155-172.
- Gujarati, D., (2004), *Basic Econometrics*, United States Military Academy, West Point.
- Han, E. ve Kaya A.A., (2006). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Hayta, A.B., (2008). Ailelerin Tasarruf ve Yatırım Eğilimlerinin İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c.16 S.2.
- Hosmer, D. W. , Lemeshow S. ve Sturdivant R.X., (2013). *Applied Logistic Regression*, Wiley İnterscience, New Jersey.
- Huang, P., (2006). *Determinants of Household Saving in China*, Doctoral Dissertation, Lincoln Üniversitesi.
- Hurd, M. D. ve Lee H.K., (1995). Household Saving Rates in Korea: Evidence on Life-Cycle Consumption Behavior, *Journal of the Japanese and International Economies*, 9(2), 174-199.
- Hyun, K. N. , Adams D. W. ve Hushak L. J., (1979). Rural Household Savings Behavior in South Korea, 1962–76, *American Journal of Agricultural Economics*, 61(3), 448-454.
- Kazgan, G., (1997). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul, Remzi kitabevi.
- Keynes, J. M. (1991). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, San Diego : Harcourt Brace .
- Liu, J. C. ve Xu L., (1997). Household Savings and Investment: The Case of Shanghai, *Journal of Asian Economics*, 8(1), 77-91.
- Loayza, N., Schmidt-Hebbel K. ve Servén L., (2000). Saving in Developing Countries: An Overview, *The World Bank Economic Review*, 14(3), 393-414.
- Mankiw, N. G., (2008). *Principles of Economics*, South-Western, Cengage Learning, USA.
- Niculescu-Aron, I. ve Mihăescu C., (2012). Determinants of Household Savings in EU: What Policies for Increasing Savings?, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 483-492.
- OECD (2013). *National Accounts at a Glance 2013*.
- OECD (2014). *National Accounts at a Glance 2014*.
- Özlale, Ü. ve Karakurt A., (2012). Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri, *Bankacılar Dergisi*, İstanbul.
- Parasız, İ., (2005). *Kalkınma Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Peterson, W. C., (1994). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme, çeviren: Güllap T.*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Powers, D. A. ve Xie Y., (1999). *Statistical Methods for Categorical Data Analysis*, Academic Press İnc.
- Rist, C., *Tasarruf Teorisi*, Çev. Bedri Gürsoy, s. 167, (Çevrimiçi) http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/2/1/14_Charles_Rist.pdf, (15.11.2013)
- Sami, Ş., (1985). *Temel Türkçe Sözlük; Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî*, Birinci Baskı, Cilt: 3, İstanbul: Karakuşak Basın ve Yayın Limited Şirketi, 1309.
- Sandoval-Hernandez, J., (2010). *Household Saving Behavior: Empirical Evidence Based on Mexican Households Surveys*, University of California, Santa Cruz.
- Sharma, S., (1996). *Applied Multivariate Techniques*, John Wiley & Sons Inc., Canada.

Shibuya, H., (1987). Japans Household Savings Rate: An Application of the Life-Cycle Hypothesis, *International Monetary Fund*, Research Department.

Smith, A., (1863). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Edinburgh: A. and C. Black.

Taban, S. ve Kar M., (2015). *Kalkınma Ekonomisi*, 2.Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

Ülgener, S. F., (1991). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*, Der Yayınevi, İstanbul.

Wachtel, P., (1977).Inflation, Uncertainty, and Saving Behavior since the Mid-1950s, *Explorations in Economic Research*, vol. 4 (Fall 1977), pp. 558-78.

Yıldırım, K., Doğan, K. ve Taşdemir M., (2010), *Makroekonomi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

<http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1961-18-01-04/AUHF-1961-18-01-04-Zarakolu.pdf>, (11.12.2013).

<http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup96/prjplan/prj3.html>, (08.10.2013).

<http://www.tuik.gov.tr.html>, (08.12.2013).